

МОНГОЛ УЛСАД ГЭМТ ХЭРЭГ ҮЙЛДСЭН ӨСВӨР НАСНЫ ХҮНД ХОРИХ ЯЛ ОНОГДУУЛСАН ШҮҮХИЙН ШИЙДВЭРИЙГ ГҮЙЦЭТГЭХЭД ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ

Д.Баатарчулуун

ДХИС-ийн Удирдлагын академийн
8013 дугаар дамжааны суралцагч,
хошууч

Товч агуулга: Гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд хорих ялыг хэрхэн оногдуулж байгаа тухай болон гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхэд насанд хүрэгчдэд тавигдах хэмжүүрээс илүү онцлогтой эсэх. Эрүүгийн болон Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд хуульчлагдсан “Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага”-ын үйл ажиллагааны талаар судална.

Түлхүүр үгс: Өсвөр насны хүн, Эрүүгийн хариуцлага, Сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллага.

Оршил

Орчин үед эрүүгийн эрх зүйн салбарт хийгдэж буй гуманизацийн хүрээнд өсвөр насны хүнд хүлээлгэх хорих ялын эрх зүйн үндэслэлийг боловсронгуй болгох, нэн ялангуяа энэхүү онцлог статус бүхий этгээдийн эрүүгийн эрх зүйн дэглэмийг тусгайлсан хууль тогтоомжоор зохицуулах шаардлага өсөн нэмэгдсээр байна.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 11 дүгээр хэсэгт “...Гэр бүл, эх нялхас, хүүхдийн ашиг сонирхлыг төр хамгаална...”, 16.13 дугаар зүйлд “... Хуульд заасан үндэслэл журмаас гадуур дур мэдэн хэнийг ч ... эрх чөлөөг нь хязгаарлахыг хориглоно” гэж заасан бол НҮБ-ын 1948 оны Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 10.3 дугаар зүйлд “ Гэмт хэрэг үйлдсэн насанд хүрээгүйчүүдийг насанд хүрэгсдээс тусгаарлаж, тэдний нас, эрх зүйн байдалд нийцсэн дэглэмд байлгана. НҮБ-ын 1989 оны Хүүхдийн эрхийн конвенцын 37 дугаар зүйлийн б-д “Хүүхдийн эрх чөлөөг хууль бусаар буюу дур мэдэн хязгаарлаж болохгүй. Хүүхдийг ...хорих арга хэмжээг хамгийн богино, тохиромжтой хугацаанд эцсийн бөгөөд онцгой арга хэмжээ болгон хэрэглэнэ хэмээн тус тус заасан билээ.

Түүнчлэн НҮБ-ын 1985 онд баталсан Насанд хүрээгүй хүмүүсийн талаарх байцаан шийтгэх ажиллагаа явуулах наад захын жишиг дүрмийн 17.1 дүгээр зүйлийн б.д “Насанд хүрээгүй хүний эрх чөлөөг хязгаарлах шийдвэрийн асуудлыг нарийвчлан, хянан хэлэлцсэний дараа энэ хязгаарлалтыг бололцооны хирээр хамгийн багаар тогтооно... 17.1-ийн тайлбарын 4 дэх хэсэгт “Хорихоос өөр төрлийн ял хэрэглэх боломжийг

ямагт харгалзах. Насанд хүрээгүй хүний сайн сайхан байдал, ирээдүйг хангах сонирхол ямагт тодорхойлогч хүчин зүйл, харгалзах баримт болно...” гэж заажээ.

Хөгжингүй болон хөгжиж буй орнуудын эрүүгийн ялын хууль, шүүхийн практик жишгээс үзэхэд өсвөр насны хүнд оногдуулах хорих ялын хүрээ маш хязгаарлагдмал, насны хязгаарлалтыг доод хэмжээнээс татахыг /14-16/ хориглох, ихэнхдээ хорихоос өөр төрлийн ялын хэрэглээ тухайн этгээдэд хүлээлгэх нийт ялын дотор зонхилох /70- 80 хувь/ хувийг эзэлж байгаа нь анхаарал татах болов.

Өсвөр насны хүнд хорих ялыг хэрхэн оногдуулж байгаа тухайд, гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхэд насанд хүрэгчдэд тавигдах хэмжүүрээс илүү онцлог байдал шаарддаг. Энэ нь тэдний насны нийгэм-сэтгэл зүйн өвөрмөц байдлаас үүдэлтэй юм. Нийгэмшлийн түвшин хангалттай өндөр үзүүлэлттэй байж болох боловч ийм насны хүмүүст гэнэтийн эрс шийдэл, түргэн дэврүүн зан, цочмог уур ундууцал, сэтгэлийн тогтворгүй, хөнгөн гоомой байдал, бүхий л нөхцөл байдлыг харгалзан тухайн нөхцөл байдлыг үнэлэх чадвар дутагдах явдал хэвшмэл байдаг. Чухамхүү ийм байдал нь эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх нийтлэг журамтай харьцуулахад өсвөр насны хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхэд хэд хэдэн өвөрмөц байдлыг хуульчлан тогтоож харгалзан үзэх зайлшгүй шаардлагыг буй болгодог байна.

Хүүхдийн эрхийн тухай Конвенцын 37 дугаар зүйлд: “... 18 насанд хүрээгүй хүүхдийн үйлдсэн гэмт хэрэгт цаазаар авах буюу суллах боломжгүйгээр бүх насаар нь хорих ял оногдуулахгүй байх”, “... хорих арга хэмжээг хамгийн богино тохиромжтой хугацаанд эцсийн арга хэмжээ болгон хэрэглэх”. Эр-Риадын үндсэн зарчмын 46 дугаар зүйл: “Залуу хүмүүсийг засан хүмүүжүүлэх байгууллагад байлгах явдлыг туйлын эцсийн арга хэмжээ болгон, зайлшгүй шаардлагатай богино хугацаагаар хэрэгжүүлж, өсвөр үеийнхний ашиг сонирхлыг тэргүүн зэрэгт тавих ёстой”. Бээжингийн дүрмийн 19.1-т “Насанд хүрээгүй этгээдийг төвлөрсөн хүмүүжүүлэх байгууллагад хорих явдлыг зайлшгүй шаардлагатай тохиолдолд хамгийн богино хугацаанд эцсийн арга хэмжээ болгон хэрэглэвэл зохино”. Түүнчлэн бусдын эсрэг хүч хэрэглэсэн ноцтой үйлдэл хийсэн буюу ноцтой гэмт хэргийг удаа дэрээ үйлдэж буйгаас бусад тохиолдолд насанд хүрээгүй хүмүүст хорих ял оногдуулж болохгүй. Хүүхдэд хорих ял оногдуулбал эрүүгийн хариуцлагын хүмүүжлийн зорилго бүрэн биелэгдэхгүй, харин ч тэдэнд улам сөрөг муу нөлөө үзүүлэх бөгөөд гэмт хэрэг үйлдсэн хүүхдэд зөвхөн хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэх нь үр дүнтэй ба хорих ял оногдуулах нь зөвхөн эцсийн арга хэмжээ байх ёстой гэх зэргээр тусгаж өгсөн байна.

Монгол Улсын хэмжээнд сүүлийн 5 жилийн байдлаар нийт 48656 хүн шүүхээр ял шийтгүүлснээс өсвөр насны хүн 1869 буюу 3.84%-ийг эзэлж байна. Түүнчлэн нийгэм, эдийн засаг, улс төрийн хүрээнд явагдаж буй өөрчлөлт, шинэчлэлийн явцад ажилгүйдэл, ядуурал, түүнээс улбаатай архидалт, биеэ үнэлэх, мансуурал зэрэг нийгмийн сөрөг үзэгдлүүд, эцэг, эх, асран хамгаалагчдаас үр хүүхдэдээ тавих хараа хяналт дутсанаас хүүхэд сургууль завсардах, гэр орноосоо дайжих, элдэв сөрөг нөлөөнд автах, улмаар гэмт хэрэг үйлдэх, гэмт халдлагад өртөх явдал сүүлийн жилүүдэд *төдийлөн буурахгүй, ноцтой гэмт хэргүүд үйлдэгдэж олныг түгшээж байна.*

Шүүхийн судалгаанаас харахад 2021, 2022 онд нийт 662 өсвөр насны хүн ял шийтгүүлснээс 494 хүн буюу 74.6 хувь нь хорих ял, 158 буюу 22.9 хувь нь хорихоос өөр төрлийн ял, 37.2 хувь буюу 246 нь хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ авагдсан байна.

Монгол Улс 2017 он хүртэл насанд хүрээгүйчүүдийн хорих ангид ял эдлүүлэх ажиллагаа гэсэн агуулгаар хорих ялыг эдлүүлж байгаад 2017 оноос Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих гэсэн нэр томъёог Эрүүгийн болон Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд тусгаж өгчээ.

Практикт “Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага”-ын үйл ажиллагааг нэг мөр ойлгоогүй, тусдаа эрх зүйн зохицуулалт байхгүйгээс насанд хүрэгчдийн нэгэн адил хорих нөхцөл, журам мөрдөж байгаагаас хүндрэлтэй асуудал нэлээдгүй үүсэж байгаа тул энэхүү судалгааны ажлаар шийдвэрлэх арга замыг гадаадын зарим орны туршлагыг өөрийн орны туршлагатай харьцуулан судлахыг зорилоо.

Үндсэн хэсэг

Дээр дурдсан Олон улсын эрх зүйн түгээмэл хэм хэмжээ болон гадаадын орнуудын зонхилох хандлага, нийтлэг жишгээс үзэхэд насанд хүрээгүй этгээдэд оногдуулах хорих ял онцгой нөхцөлд нэлээд хязгаарлагдмал түвшинд бага хувийг эзлэн хэрэглэгдэж байгаагийн дээр тухайн ялын эрх зүйн үндэслэл нь онц ноцтой гэмт хэргийн хувьд хамааралтайн дээр энэ нь нарийвчлан хуульчлагдсан байх ба сүүлийн хориод жилд насанд хүрээгүй хүний эрүүгийн эрх зүй гэсэн бие даасан салбар шинээр бий болж бүрэлдэж байна. Тухайлбал:

Франц: Бол эх газрын эрх зүйн системтэй орон болох Франц Англиас ялгагдах нэг онцлог бол Эрүү, Эрүүгийн байцаан шийтгэх болон пенитенциарын хууль тогтоомжийн хэм хэмжээний түүхэн эх сурвалж нь шүүхийнхээр бус, бие даасан тусгай хууль эрхийн акт байсаар ирсэнд оршино.

Насанд хүрээгүй хоригдлыг тусгайлан байгуулсан хүмүүжлийн байгууллага болон сургуульд байлгаж ялыг нь эдлүүлдэг.

Францын ял эдлүүлэх ажиллагааны нэг онцлог бол насанд хүрээгүй хоригдлын шашин, буяны болон хүмүүнлэгийн үйл ажиллагаа явуулдаг олон нийтийн байгууллагад ялаа эдлэхийг зөвшөөрдөг явдал юм. Нөгөө нэг онцлог нь Франц улсын шүүх хоригдлын эдлэх ялын хугацааг хасаж багасгах, тэднийг хугацаанаас өмнө тэнсэн суллахад их өргөн эрх эдэлдэг байдал юм.

Францын шинэ Эрүүгийн хуулийн 125-132 дугаар зүйлүүдэд хагас эрх чөлөөтэй байдлаар ял эдлүүлэх нөхцөлийг тодорхойлон заажээ. Энэ нөхцөлд харгалзан үзэх гол хүчин зүйлүүд нь: а/ Мэргэжлийн онцлог, шаардлага, б/ мэргэжлийн болон ерөнхий боловсролын сургалтад хамрагддаг бол, в/ курс эмчилгээ хийлгэж байгаа хүмүүс хамрагдана. Хагас эрх чөлөөтэй байдлаар шийтгэгдэн гадуур байгаа хоригдлууд ял эдлүүлэх байгууллагадаа эргэн ирж бүртгүүлж байх үүрэг хүлээдэг байна.

Францад насанд хүрээгүй этгээдийг 3 бүлэг болгож эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэдэг ба 13 насанд хүрээгүй хүмүүс эрүүгийн хариуцлагаас бүрэн чөлөөлөгдөх ба 13-16 насны хүмүүст хүмүүжлийн арга хэмжээг хэрэглэж болдог. Насанд хүрээгүй хүмүүсийн хэргийг насанд хүрээгүй хүнийг шийтгэх трибунел шийдвэрлэх ба дараах арга хэмжээнүүдийн аль нэгийг оногдуулах шийдвэр гаргаж болно.

- Эцэг, эх, асран хамгаалагч, тэднийг харж хамгаалах үүрэг бүхий этгээдэд эсвэл итгэл хүлээх хүмүүст даалгах

- Хүмүүжил, мэргэжлийн сургалтын улсын болон хувийн байгууллагад шилжүүлэх

- Эмнэлгийн болон эмнэлэг-сурган хүмүүжүүлэх байгууллагад байлгах

- 13-16 насны хүүхдүүдэд хорих ялыг оногдуулахдаа тухайн зүйлийн санкцад заасан ялын хэмжээний талаас давсан ялыг хэрэглэхгүй мөн торгох ял оногдуулдаггүй ажээ.

16-18 насны өсвөр үеийнхэнд ял хариуцлага хүлээлгэх авч насанд хүрээгүй гэдэг утгаар хөнгөрүүлэн үздэг. Гэхдээ 13-16 насны хүмүүст хүлээлгэх ялаас арай хүнд ялыг хэрэглэдэг байна. Ер нь Францад насанд хүрээгүй этгээдэд тэдгээрийг хамгаалах, туслалцаа үзүүлэх, хяналт тавих, хүмүүжүүлэх арга хэмжээний 3 төрлийг хэрэглэдэг. Энэ нь тэдэнд ял оногдуулахдаа гол бус, ялын бус аргаар чөлөөлж, хүмүүжүүлэх, ойлгуулж ухамсарлуулахад чиглэгддэг байна.

Мөн Францад 13-16 насны хүүхдүүдэд хорих ялыг оногдуулахдаа тухайн зүйлийн санкцад заасан ялын хэмжээний талаас давсан ялыг хэрэглэхгүй мөн торгох ял оногдуулахад ч мөн торгуулийн хэмжээний хагасаас давсан торгуулийг оногдуулдаггүй нь анхаарал татаж байсан болно.

Францын эрүүгийн хуульд нийгэмд аюултай хэрэг үйлсэн 13 насанд

хүрээгүй хүмүүст тэдгээрийг “хамгаалах, туслалцаа үзүүлэх, хяналт тавих, хүмүүжүүлэх арга хэмжээ”-ний 3 төрлийг заажээ.

Франц улсын ял эдлүүлэх байгууллагын бүтэц нь насанд хүргэгчдийн төвлөрсөн болон орон нутгийн хорих байгууллага, насанд хүрээгүйчүүдийн тусгайлсан сургалт, хүмүүжлийн байгууллагаас бүрдэнэ. Насанд хүрээгүй хоригдлын тусгайлан байгуулсан хүмүүжлийн байгууллага болон сургуульд байлгаж ялыг нь эдлүүлдэг.

Францын ял эдлүүлэх ажиллагааны нэг гол онцлог бол насанд хүрээгүй хоригдлыг шашин буяны болон хүмүүнлэгийн үйл ажиллагаа явуулдаг олон нийтийн байгууллагад ялаа эдлэхийг зөвшөөрдөг онцлог юм.

Нөгөө онцлог нь Франц улсын шүүх хоригдлын эдлэх ялын хугацааг хасаж багасгах, тэднийг хугацаанаас өмнө тэнсэн суллахад их өргөн эрх эдэлдэг байдал юм.²⁰

Америкийн Нэгдсэн Улс: XIX дүгээр зууны хоёрдугаар хагас бол Дэлхийн улс орнуудын ял эдлүүлэх ажиллагааг дэвшилттэй хэлбэрээр зохион байгуулах эрэл хайгуул идэвхтэй хийгдсэн үе байлаа. АНУ-ын шоронгийн өөрчлөлтийн эрэл хайгуул нь шинэ хэлбэрийн хүмүүжлийн байгууллага буюу хоригдол залуучуудыг сургалтад хамруулах байгууллага бий болсноор дуусгавар болсон байна. Анх тус байгууллагыг 1876 онд Эльмайр хотод байгуулж, Энэ хорих байгууллагад 16-30 хүртэлх насны залуучуудыг ял эдлүүлэхээр ангилан хуваарилдаг.

Насанд хүрээгүйчүүдийн хорих ялыг тэдэнд зориулж тусгайлан байгуулсан газарт буюу хүмүүжлийн сургуульд эдлүүлдэг. Тэндхийн дэглэм, харуул хамгаалалтын нөхцөл насанд хүрэгчдийнхтэй жишихэд харьцангуй зөөлөн байдаг. Насанд хүрээгүй хоригдлууд өдөрт нь шоронгийн байрлалд ажиллаж, сурах бөгөөд шөнө нь гэртээ очиж хонож болдог байна. Энэ байдал хоригдлуудын хүмүүжилд нааштай нөлөө үзүүлдэг болох нь практикаар нотлогджээ.

Насанд хүрээгүйчүүдийг засан хүмүүжүүлэхэд тухайн оршин суугаа нутаг дэвсгэрийн асрамжийн газар зэрэгт тулгуурлан үйл ажиллагаагаа явуулдаг туршлага байдаг. Эдгээрийг улсын төсвөөс санхүүжүүлдэг бөгөөд мөн нийгмийн ажилтан голлох үүрэг гүйцэтгэдэг байна. Өсвөр үеийнхэнд зориулсан явуулах нийгмийн ажилтны үйл ажиллагааны үндсэн зорилго нь чухам энэхүү шийдвэрлэх насан дээр яваа хүүхдүүдэд бүх талаар тусалж, урьдчилан сэргийлэхэд чиглэгддэг онцлогтой.

АНУ-ын хувьд нийгмийн ажилтан шүүхэд ч, хорих байгууллагад ч, мөн туршилтын хугацаанд ч байнга оролцоотой байгаа нь тухайн ялтны засрал хүмүүжилд хяналттай, тасралтгүй нөлөөлөх, хорихын өмнөх болон

²⁰ Д.Бадам, Б.Цэрэнчимэд “Монгол Улсын Эрүүгийн ял эдлүүлэх эрх зүй” /схемчилсэн тайлбар/ УБ.,2003 он.179 дэх тал

ялан эдлэх түүнчлэн суллагдсаны дараа ч гэсэн хараа хяналттай байлгагдаараа сайн талтай.

АНУ-ын олон мужид цагдаагийн байгууллага нь эрүүгийн хавтаст хэрэг нээхийн оронд хохирогч хүүхэд хоёрын хооронд зуучлах замаар асуудлыг нь зохицуулах арга хэлбэрийг сонгох эрхтэй хэмээн заасан байна. Энэ нь хохирогчид тухайн хүүхдийн үйлдсэн гэмт үйлдлийн талаар өөрийн бодол санаа, төрсөн мэдрэмжийн талаар болон тухайн хүүхдийн үйлдсэн гэмт үйлдэл нь өөрт нь хэрхэн нөлөөснийг хэлж ярих боломж олгодог байна.

Насанд хүрээгүйчүүдийн хорих ялыг тэдэнд зориулж тусгайлан байгуулсан газарт буюу хүмүүжлийн сургуульд эдлүүлдэг. Тэндхийн дэглэм, харуул хамгаалалтын нөхцөлд насанд хүрэгчдийнхтэй жишихэд харьцангуй уян байдаг.

Насанд хүрээгүй хоригдлууд өдөрт нь шоронгийн байрлалд ажиллаж, сурах бөгөөд шөнө нь гэртээ очиж хонож болдог байна. Энэ байдал нь хоригдлуудын хүмүүжилд нөлөө үзүүлдэг болох нь практикаар нотлогджээ. АНУ-ын хувьд, хэдийгээр хүүхдийн эрхийг хамгаалах чиглэлд, мөн тэргүүлэх байр суурьтай орны нэг боловч, сүүлийн судалгаанаас үзэхэд, тус улс нь шоронд хоригдож байгаа насанд хүрээгүй хүүхдийн тоогоор 90.000 хол давсан үзүүлэлттэйгээр дэлхийн тэргүүлэгч орны нэгд тооцогдож байна. Түүнчлэн, тус улсын хуулиар, онц хүнд гэмт хэрэг үйлдсэн 13-14 насны хүүхдэд ялын дээд хэмжээ болох цаазаар авах ялыг оноохоор зохицуулжээ. Үүнтэй ижил зохицуулалтыг, мөн Танзани, ӨАНУ, Израиль зэрэг орны хуульд тусгасан байдаг.

АНУ-ын хуулиар, ялын дээд хэмжээ авсан ялтны шийтгэлийг хугацаанаас өмнө суллах эрхгүйгээр, уг ялыг бүх насаар нь хорих ялаар сольж оноохоор заажээ. Гэхдээ, тус улсын муж бүр өөр өөрийн өвөрмөц хуультай. Тухайлбал, 26 мужийн хуулиар, насанд хүрээгүй хүүхдийн зүгээс, харгалзан үзэх тодорхой шалтгаангүйгээр төрсөн гэрээсээ оргон зугтсан, эсвэл сургуулиа орхисон тохиолдолд, түүнийг шоронд хорих ялаар шийтгэж болохоор заасан байна. АНУ-ын ихэнх шорон эмэгтэй болон эрэгтэй гэсэн ангилалтай бөгөөд, харин хүүхдийн хувьд насанд хүрсэн хоригдлоос тусдаа ял эдэлнэ.

Харин гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх талаар Монгол Улсын Их Хурлаас 2015 оны 12 дугаар сарын 03-ны өдөр баталж, **2017 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс** эхлэн дагаж мөрдсөн **Эрүүгийн хууль /шинэчилсэн найруулга/-д²¹** 14-16 хүртэл насны хүнд оногдуулах эрүүгийн хариуцлагын талаар дараах зохицуулалтыг тусгаж өгсөн байна.

²¹ Legalinfo.mn

6.2 дугаар зүйл. Эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх насны хязгаар

2. Арван дөрвөөс арван зургаа хүртэл насны хүн энэ хуулийн тусгай ангийн 10.1/Хүнийг алах/, 11.1/Хүний эрүүл мэндэд хүнд хохирол санаатай учруулах/, 12.1/Хүчиндэх/, 17.1/Хулгайлах/, 17.2/Дээрэмдэх/, 17.8/Эд хөрөнгө устгах, гэмтээх/, 20.7/Мансууруулах эм, сэтгэцэд нөлөөт бодисыг хууль бусаар ашиглах/, 20.16/Олон нийтийн амгалан тайван байдал алдагдуулах/, 26.1/Цахим мэдээлэлд хууль бусаар халдах/, 26.2/Цахим мэдээллийн сүлжээнд хууль бусаар халдах программ, техник хэрэгсэл бэлтгэх, борлуулах/, 26.3/Хор хөнөөлт программ хангамж бүтээх, ашиглах, тараах/, 29.8/Террор үйлдэх/-т заасан гэмт хэрэг үйлдсэн бол түүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ.

3. Гэмт хэрэг үйлдэх үедээ арван дөрвөн насанд хүрсэн ба арван найман насанд хүрээгүй хүнд ял оногдуулахгүйгээр энэ хуульд заасан хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэж болно.

8.1 дүгээр зүйл. Өсвөр насны хүнд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх үндэслэл

1. Гэмт хэрэг үйлдэх үедээ арван дөрвөн насанд хүрсэн ба арван найман насанд хүрээгүй байсан хүнд энэ бүлэгт заасан үндэслэл, журмын дагуу эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэнэ.

2. Өсвөр насны хүнд хүлээлгэх эрүүгийн хариуцлага нь түүний нас, биед тохирсон, эрүүл мэнд, ёс суртахуун, сэтгэцийн онцлогийг харгалзсан, нийгэмд өөрийн байр суурийг олоход туслах, боловсрол эзэмшүүлэх, үйлдсэн гэмт хэргийнх нь хор уршгийг ухамсарлуулах, гэмт хэрэг үйлдэхэд хүргэсэн орчин, хүмүүсийн нөлөөнөөс тусгаарлах, шаардлагатай тохиолдолд гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнийг хорьж хүмүүжүүлэхэд чиглэсэн байна.

3. Шүүх гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүний хувийн байдал, гэмт хэрэг үйлдсэн нөхцөл байдлыг харгалзан энэ бүлэгт заасан журмын дагуу ял оногдуулж, оногдуулсан ял дээр нэмж, эсхүл ял оногдуулахгүйгээр хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэж болно.

4. Энэ хуулийн тусгай ангид хорих ялын доод хэмжээг таван жил, түүнээс дээш хугацаагаар тогтоосон гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд ял оногдуулахгүйгээр энэ бүлэгт заасан хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээг дангаар хэрэглэж болохгүй.

5. Шүүхээс арван найман насанд хүрсэн ба хорин нэгэн насанд хүрээгүй хүнд энэ бүлэгт заасан үндэслэл, журмаар ял оногдуулж, хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэхээр шийдвэрлэж болно.

6. Гэмт хэрэг үйлдэх үедээ арван дөрвөн насанд хүрсэн ба арван найман насанд хүрээгүй байсан хүн шүүхийн шийтгэх тогтоол гарах үед арван найман насанд хүрсэн бол энэ хуулийн 8.6 дугаар зүйл хамаарахгүй.

8.2 дугаар зүйл. Өсвөр насны хүнд оногдуулах ялын төрөл

1. Гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд дараах ял оногдуулна:

1.1. нийтэд тустай ажил хийлгэх;

1.2. зорчих эрхийг хязгаарлах;

1.3. сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих.

8.3 дугаар зүйл. Нийтэд тустай ажил хийлгэх

1. Гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд түүний нас, биед тохирсон, эрүүл мэнд, ёс суртахуун, хүүхдийн сэтгэцийн хөгжилд харшлахгүй нийтэд тустай ажил хийлгэх ял оногдуулна.

2. Шүүх өсвөр насны хүнд нийтэд тустай ажил хийлгэх ялыг өдөрт гурваас дээшгүй цагаар, нийт нэг зуун хориос гурван зуун жаран цагаар тогтооно.

3. Шүүх нийтэд тустай ажил хийлгэх ял дээр нэмж хүмүүжлийн чанартай албадлагын арга хэмжээ хэрэглэж болно.

8.4 дүгээр зүйл. Зорчих эрхийг хязгаарлах

1. Шүүх энэ хуулийн тусгай ангид зорчих эрхийг хязгаарлах ял оногдуулахаар заасан гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд энэ хуулийн 5.5 дугаар зүйлд заасан журмаар тусгай ангид заасан зорчих эрхийг хязгаарлах ял оногдуулж эдлэх ялыг хоёр дахин багасгана.

8.5 дугаар зүйл. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих

1. Шүүх энэ хуулийн тусгай ангид хорих ял оногдуулахаар заасан гэмт хэрэг үйлдсэн өсвөр насны хүнд энэ хуулийн 5.6 дугаар зүйлд заасан журмаар тусгай ангид заасан хорих ял оногдуулж эдлэх ялыг хоёр дахин багасгана.

2. Өсвөр насны хүнд оногдуулсан хорих ялыг эдлүүлэх сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын нөхцөлийг хуулиар тогтооно.

3. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад ял эдэлж байгаа өсвөр насны хүнд ерөнхий, мэргэжлийн боловсрол, хөдөлмөрлөх, амьдрах ухааны дадал олгох сургалт зохион байгуулна. Хорих ял эдэлж байгаа өсвөр насны хүнээр хөдөлмөр эрхлүүлэхгүй.

4. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад хорих ял эдэлж байсан өсвөр насны хүн арван найман насанд хүрсэн бол түүний эдлээгүй үлдсэн хорих ялыг хорин нэгэн нас хүртэл сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад үргэлжлүүлэн эдлүүлэх, эсхүл насанд хүрэгчдийн хорих байгууллагад шилжүүлэн эдлүүлэх эсэхийг шүүх шийдвэрлэнэ гэж тус тус хуульчилжээ.

Хорих ял эдлэгсдийг сурган гэгээрүүлэх, тэдэнд мэргэжил олгох сургалтад хамруулах талаар Монгол улсын төр, салбарын яам, байгууллагуудаас ихээхэн анхаарч иржээ. Энэ байдал хорих ял эдлүүлэх чиглэлээр гарсан удаа дараагийн хууль тогтоомж, төрийн төв байгууллагаас гаргаж байсан тушаал, шийдвэрүүдэд тодорхой тусгалаа

олсон байдаг. Нэн ялангуяа насанд хүрээгүй хоригдлыг сургах, хөдөлмөрлүүлэх явдал бол тэднийг хүмүүжүүлэн төлөвшүүлэх, хөгжүүлэх үндсэн арга хэрэгсэл хэмээн үзэж, бүр анхнаас нь онцгойлон анхаарч байсан баримт жишээ олон байдаг.

Монгол Улсын Их Хурлын 2016 оны 45 дугаар тогтоолоор батлагдсан Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн 5.4.1-д: “Хуулийн байгууллагуудын үйл ажиллагааг ил тод, нээлттэй болгож, иргэдэд чирэгдэлгүй, ялгаваргүй, тэгш, шударгаар үйлчлэх эрх зүйн орчныг цогцоор нь бүрдүүлнэ.” гэж, 5.4.10-т: “Хорих ангийн төрөл, дэглэмийг нээлттэй, хаалттай тогтолцоонд бүрэн шилжүүлэх, цагдан хорих байрны нөхцөлийг хүний жам ёсны эрхэд нийцүүлэх, ял эдлүүлэх ажиллагаанд цахим болон теле камерын хяналтын системийг нэвтрүүлэх, ялтныг хөдөлмөрт бүрэн хамруулах, иргэний хэргийн талаарх шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн зарим ажиллагааг онлайн хэлбэрт шилжүүлэх замаар шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг шинэтгэнэ.” гэж, түүнчлэн Монгол Улсын Засгийн газрын 2012 оны 193 дугаар тогтоолоор “Хорих ангийн төрөл, дэглэмийг нээлттэй болон хаалттай тогтолцоонд шилжүүлэх хөтөлбөр”, түүнийг хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөг баталсан.

Дээр дурдсан зорилтыг хэрэгжүүлэх хүрээнд батлагдсан 2017 оны 7 сарын 1- ний өдрөөс хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж эхлэх Эрүүгийн хууль, Зөрчлийн тухай хууль, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд ял, шийтгэлийн төрөл, хэлбэрийг шинээр тодорхойлж, хорих ялыг нээлттэй, хаалттай хорих байгууллагад, өсвөр насны хүнд оногдуулсан хорих ялыг сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад тус тус эдлүүлэх, хуулийн этгээдэд эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх, шийтгэл оногдуулахаар тусгаж, ял, шийтгэл, албадлагын арга хэмжээний төрлийг шинээр тодорхойлсон.

Монгол Улсын Их Хурлаас **2017 оны 06 дугаар сарын 09-ний өдөр** баталж, 2017 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдөж буй **Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль /шинэчилсэн найруулга/-д** хорих ял шийтгүүлсэн өсвөр насны хүнд ял эдлүүлэх талаар дараах зүйл заалтууд тусгагдсан байна.²² Үүнд:

201.1.Хорих ял шийтгүүлсэн өсвөр насны хоригдлын ялыг сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад эдлүүлнэ.

201.2.Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага нь өсвөр насны эмэгтэй хүнд оногдуулсан хорих ялыг эдлүүлэх тусгай нэгжтэй байна.

201.3.Өсвөр насны хоригдол арван найман насанд хүрсэн тохиолдолд ялыг нь хорих ангид шилжүүлэн эдлүүлэх эсэх асуудлаар хоригдлыг арван найман насанд хүрэхээс 3 сарын өмнө сургалт-хүмүүжлийн тусгай

²² Legalinfo.mn. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль. 2017 он

байгууллагын дарга прокурорт санал гаргах бөгөөд прокурорын дүгнэлтийг үндэслэн шүүх шийдвэрлэнэ.

201.4.Энэ хуулийн 201.3-т заасны дагуу шилжүүлсэн хоригдлын эдлээгүй үлдсэн ялыг эдлүүлэх хорих ангийн дэглэмийг прокурорын дүгнэлтийг үндэслэн шүүх шийдвэрлэнэ.

201.5.Шүүх энэ хуулийн 201.3-т заасан хоригдлын эдлээгүй үлдсэн ялын хугацаа 2 жилээс илүүгүй тохиолдолд түүний хувийн байдал, төлөвшлийг харгалзан сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын даргын санал, прокурорын дүгнэлтийг үндэслэн хорих ялын хугацааг дуусах хүртэл сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагад үргэлжлүүлэн ял эдлүүлж болно.

201.6.Өсвөр насны хоригдлын илгээмж авах, түр уулзалт хийх, утсаар ярих тоог хязгаарлахгүй бөгөөд 15 хоногт нэг удаа удаан хугацааны уулзалт хийж болно.

220.1.Өсвөр насны хоригдлыг ерөнхий боловсролын сургалтад бүрэн хамруулж, бусад хоригдолд бие даан мэргэжил, мэдлэгээ дээшлүүлэхэд нь хорих анги туслалцаа үзүүлнэ.

220.2.Ерөнхий боловсролын сургалтыг хорих ангийн байранд зохион байгуулна гэж тус тус хуульчилсан байна.

Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай Монгол улсын хууль, Хорих ангийн дотоод журам, Хорих ангийн харуул хамгаалалтын журам, холбогдох бусад хууль тогтоомж, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газраас дэвшүүлсэн зорилт, удирдах дээд шатны байгууллагаас ирүүлсэн албан даалгавар, тушаал шийдвэрийг мөрдлөг болгон ажиллаж иржээ.

Хорих ял эдлүүлэх ажиллагааг нарийвчлан зохицуулж буй Хорих ангийн дотоод журам болон Хорих ангийн харуул хамгаалалтын журам, Нийгмийн ажлын аргачилсан зааварт Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын үйл ажиллагааны талаар зохицуулалт одоог хүртэл үгүй байна.

Дүгнэлт

Монгол Улс хэдийгээр насанд хүрээгүй буюу өсвөр насны этгээдэд оногдуулсан хорих ялыг эдлүүлж ирсэн эрх зүйн зохицуулалтын болон практик туршлага бий боловч 2017 оны 07 дугаар сарын 01-ны өдрөөс хүчин төгөлдөр мөрдөгдөж ирсэн Эрүүгийн болон Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд тусгагдсан Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага гэсэн шинэ нэр томьёонд хэрхэн ял эдлүүлэх талаар нэгдсэн ойлголт үгүй байна.

Учир нь хуучин насанд хүрээгүйчүүдийн хорих анги, өнөөгийн сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага нь нэр томьёоны болон үйл ажиллагааны онцлогтой болох нь дамжиггүй юм.

Олон Улсын жишгээс харахад Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага нь ял эдлүүлэх чиг үүргээсээ илүү сургалтын болон

нийгэмшүүлэх үйл явцыг хэрэгжүүлдэг сургалтын орчин нөхцөлтэй байгууллага байна.

Гэвч манай улсад Сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллагын орчин нөхцөл нь хорих ангийн орчин нөхцөлтэй ижил, зарим талаараа тааруу байгаа нь учир дутагдалтай байна. Түүнчлэн албан хаагчдын 15 нь буюу 50 хувь нь эрх зүйч, 2 нь буюу 6 хувь нь багш мэргэжилтэй байна. Тэр дундаа хүүхэдтэй хамгийн ойр 24 цагаар үүрэг гүйцэтгэдэг харуул хамгаалалтын алба хаагчдыг чадваржуулан сургах ба хүүхэдтэй ажиллах заах арга зүйн зохих мэргэжил боловсрол эзэмшсэн багш мэргэжилтэй хүмүүсийг түлхүү авч алба хаагчдыг мэргэшүүлж ажиллуулах нь зүйтэй гэж үзэж байна.

Хамгийн гол асуудал нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуульд өсвөр насны этгээдийг хорих, сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын нөхцөл, журам, сургалтын үйл ажиллагааны талаарх зохицуулалт нь хэт ерөнхий, насанд хүрэгчидтэй адил зохицуулалттай байгаа нь анхаарал татаж байна.

Иймээс Сургалт хүмүүжлийн тусгай байгууллагын сургалтын болон нийгэмшүүлэх, нөхцөл, журамтай холбоотой журмыг батлан үйл ажиллагаандаа дагаж мөрдөх нь зүйтэй гэж үзлээ.

Санал

1. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага нь сургалтын байгууллага байхаар зохицуулсан дотоод журмыг боловсруулан Боловсролын асуудал эрхэлсэн болон Хууль зүйн асуудал эрхэлсэн Засгийн газрын гишүүдийн хамтарсан тушаалаар батлуулах;

2. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллага нь өсвөр насны эмэгтэй хүнд оногдуулсан хорих ялыг эдлүүлэх тусгай нэгжтэй байна гэж заасан боловч тодорхой хууль, эрх зүйн зохицуулалтгүй байгаа бөгөөд тусгай нэгжийн үйл ажиллагааны журам боловсруулах;

3. Байгууллагын нийт алба хаагчдыг хүүхэдтэй ажиллах арга барил эзэмшсэн багш мэргэжилтэй хүмүүсийг түлхүү авч алба хаагчдыг мэргэшүүлж ажиллуулах;

4. Тус байгууллагын хоригдлын хоолны газар, хоригдлын байр, Баянзүрх дүүргийн 110 дугаар сургууль, номын сан байрлаж байгаа барилга нь 1978 онд анх цэргийн казармын зориулалтаар баригдаж ашиглалтад орсон. Мөн захиргааны байр, хоригдлын халуун ус, гадна, дотно шалган нэвтрүүлэх байрны барилгууд нь 2002 онд ашиглалтад орсон. Мэргэжлийн хяналтын 2012 оны 04 дүгээр сарын 23-ны өдрийн 07-208/638 дугаар улсын байцаагчийн дүгнэлтээр барилга байгууламжууд нь ашиглалтын шаардлага хангахгүй, хүний эрүүл мэнд, амь насанд сөргөөр нөлөөлөх нөхцөлийг бүрдүүлж байна гэсэн дүгнэлт гарсан байх тул эрүүл

ахуй, аюулгүй байдлыг шаардлага хангасан сургалтын байр, дотуур байрыг шинээр барих;

5.Хүүхэд хамгааллын тухай хуульд заасан төрийн болон төрийн бус байгууллагын уялдаа холбоог сайжруулан, хорих ял эдлээд суллагдсан хүүхэд дахин гэмт хэрэг үйлдэхээс урьдчилан сэргийлэх чиглэлээр Нийгэм, хамгааллын хөдөлмөрийн яам, түүний салбар нэгжтэй хамтран ажиллах гэрээ байгуулан ажиллах саналыг тус тус дэвшүүлж байна.

Эх сурвалжийн жагсаалт

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль. 1992
2. Эрүүгийн хууль. 2015.
3. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль. 2017.
4. Д.Бадам, Б.Цэрэнчимэд “Монгол Улсын Эрүүгийн ял эдлүүлэх эрх зүй” /схемчилсэн тайлбар/ УБ.,2003.
5. Олон улсын гэрээ хэлэлцээрүүдийн эмхэтгэл. УБ.,1992 он
6. Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын тайлан. 2019 он.
7. Сургалт-хүмүүжлийн тусгай байгууллагын 2015-2020 оны үйл ажиллагааны тайлан.
8. Шүүхийн ерөнхий зөвлөлийн шүүн таслах ажиллагааны тайлан
9. Цагдаагийн ерөнхий газрын Мэдээлэл, судалгаа, шинжилгээний төвийн мэдээ, тайлан
10. Кристина-Нобелийн сангийн материал